

Nafarroako konkista

Artzain gabeko ardiak bezalaxe?

Gaztelak erresuma konkistatu ostean, eztabaida itzela izan zen Gortek Nafarroako bizitza politikoan izan beharreko parte-hartzeaz. Baziren defendatzen zutenak erregeren gainetik behar zutela Gortek, eta iraganera jo zuten horretarako: erresuma erregerik gabe gobernatua izan zen *interregno*-aren bila.

SANTI LEONE

KONKISTAREN ONDOREN Gaztelak Nafarroako erresumako erakundeak eta legeak errespetatu zituelako mitoak onespren handia izan du zenbait historialariren artean. Konkista prozesua latza izan zela onartuta ere, Nafarroak ustez geroago izan zuen estatusa baliatu dute historialari *navarrista* anitzek, azken buruan Espainiarekin bat egitera behartua izana onuragarria izan zela defendatzeko.

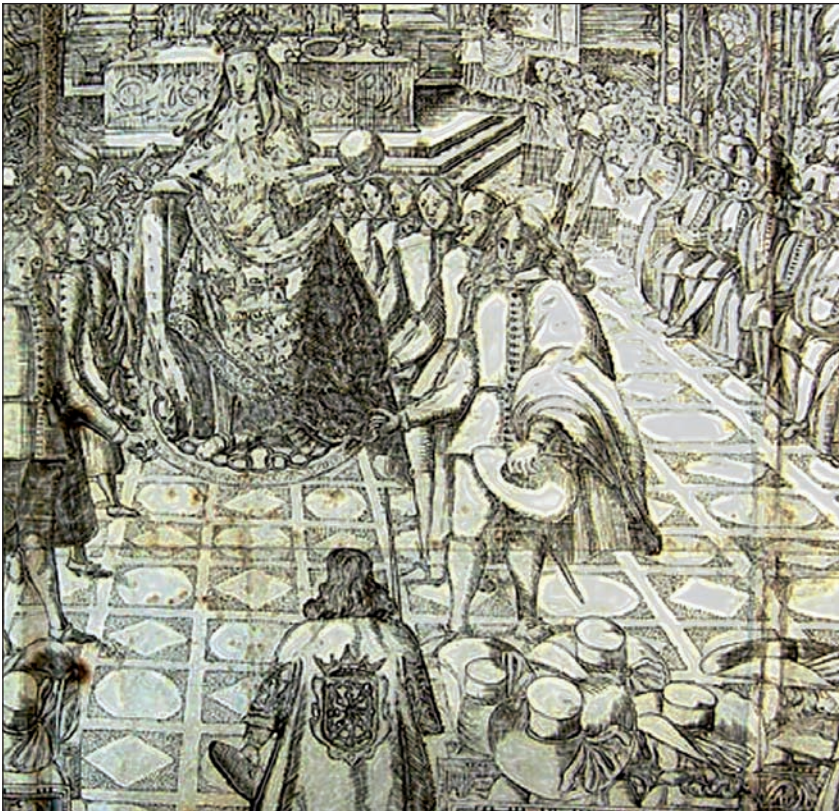
Historia, ordea, konplexuagoa da. Izan ere, Nafarroako estatusa eztabaidagai izan zen XVI, XVII eta XVIII. mendeetan, eta denbora luze horretan gertatu ziren gatazka eta debateetan ez da zaila ikustea Nafarroan eta Gaztelan arrunt ikuspegi diferenteak zirela, erresuma konkistatu berriaren egoerari zegokionez. Eta ez da luze esperatu beharrik: konkista akitu eta gutira hasi baitziren zenbait idazle nafar historiografa berritzen, egoera berriari buru egiteko asmoz. Izan ere, berriki Fernando Mikelarena historialariak aldarrikatu duen bezala, izan baitzen bizitza 1521. urtetik aitzina.

Hain zuten ongi gobernatu, ezen ez baitzuten erregeren beharrik izan

Vianako Printzeak 1453-1455 urteetan prestatu zuen bere *Kronika*, artean Nafarroa independente zelarrik. Printzeak helburu bakarra izan zuen testu hura idatzarazteko: errege

Vianako Printzeak bere *Kronikan* (1455) dio nafarrak "artzain gabeko ardiak bezalaxe" ibili zirela Erresumaren hasmentan, erregea hil ondoan oinordekorik ez zutelako aurkitzen. Goian, José Morenok 1881ean egindako Printzearen potreta.

XVII. mendeko irudia, Nafarroako Gorteetan Erregea "altzatzen".

bihurtzeko bere eskubidea aldarrikatu nahi zuen, Juan II.aren aitzinean. *Kronikako* narrazioan, beraz, dena da errege zilegien gorazarre, eta usurpatzaileen gaitzespen. Erregea baita, Vianako Printzearen ikusmoldean, piezarik ezinbestekoena Nafarroako arkitektura politikoan. Erresumaren hasmentan nolakoa zen kontatzen ari delarik, Printzeak aipatzen du nafarrak erregerik gabe ibili zirela denboraldi batez, erregea oinordekorik gabe hil ondoan: eginahal guziak egin arren, garai hartan "artzain gabeko ardiak bezalaxe" ibili ziren nafarrak.

Ikusmolde hori nabarmenki aldatu zen konkistaren ondorengo lehen urteetan. 1534 inguruan idatzitako *Kronikan*, Diego Ramirez Avalos de la Piscina historialariak ere, Vianako Printzearen antzera, *interregno* baten berri emanen digu. Oraingo honetan, ordea, erregeak, hil baino lehen, erresumako jaun gorenak deitu eta hamabi nobleri eman zien erresuma gobernatzeko agindua. Eta horrela, dio Avalosek, hamabi noble horiek "hain zuten ongi gobernatu, ezen ez baitzuten erregeren beharrik izan". Are gehiago, haien autoritatea hain zen handia, ezen, "lege eta foruaren

arabera, gaurdaino izan duten lehen-tasuna erregeren eta haren kontseiluaren gainetik".

Avalos de la Piscina ez zen interesik gabeko antigoaleko kontuak aztertzen ari. Zuzen-zuzenean Nafarroako egoera berriaz ari zen: testuko hamabi nobleak XVI. mendeko Gorteak ziren, erregeren eta haren boterea defendatzen zuen Errege Kontseiluaren gainean zeudenak. Erregeak, alegia, ezin zuen legerik eman Gorteen iritzia aintzat hartu gabe –Gaztelan egiten zuen bezala–: Gorteen boza aditu beharra zeukan. Horra Avalosen mezua. Haren *Kronikan*, artzainik gabeko ardiak izatetik erregeren beharrik ere ez izatera pasatuak ziren nafarrak: iraganari begirada berria botaz, oraina berrasmatu nahian zebilen Avalos de la Piscina.

Ez baita erresumarik gabeko legerik, ezta legerik gabeko erresumarik ere...

Horrela, esaldi horrekin, eskatu zioten Gorteek Carlos I.ari *Fuero reducido* delakoa onar zezan, 1530ean. *Fuero reducido* hura –*Foru batua* izan liteke itzulpen egokia– osatzearena

konkista aitzineko proiektua bazen ere, konkista gertatu eta gero gauzatu zen. Bertan, Erdi Aroko Foru orokorra eguneratu egin zuten, "gauza berririk gaineratu gabe", edo hala adierazi zuten Gorteek behinik behin.

Foru batua dantzan ibili zen XVI. mendean, baina ez Carlos I.ak ez Felipe II.ak, Nafarroako erakundeak hainbeste maite eta errespetatzen zituzten haiek, ez zuten inoiz onartu nahi izan. Erabil dezatela nahi badute, baina hobe onespenik ez ematea, izan zen Gaztelako Kontseiluaren aholkua.

Eta, egia erran, Gorteek kontra-koia adierazi arren, Foru batuan bazen gauza berririk. Bitxikeria hau, kasu. Erdi Aroko Foru orokorreko sarrerak honela zioen: "Hasmentan, Foruak ezarri zuen Espainian erregea nola hautatu behar zen..."; proposaturiko Foru batuan, ordea, esaldi hori honela zegoen idatzia: "Hasmentan, Foruak ezarri zuen Nafarroan erregea nola hautatu behar zen..." Foru batuan ere, iragana berridazten ari ziren, orainari hobeki aurre egiteko.

Ordenantzetatik Sindikoen legeetara

Edonola ere, Gaztelatik ere saiatu ziren Nafarroako historiografia eta historia legala komeni zitzaientz izuspuntutik berridazten. Foru batua bazterturik baina legeak beharrezkoak zirela ikusita, Errege Kontseiluak bere lege bilduma bultzatu zuen. Emaitza *Ordenantza zaharrak* izeneko liburua izan zen, Pedro Balanza eta Pedro Pasquier abokatuek prestatua eta 1557an argitaratua. Bertan, mota guztietako legeak agertzen zaizkigu, erregeak berak emanak dira batzuk, eta erregeak Gorteekin batera adostuak, beste batzuk. Baina ez dira berdin-berdinak denak. Erregeak ezarritakoak lehen liburuan daude bilduak; Gorteen parte-hartzea izan zutenak, berriz, bigarrenean. Lehenbizikoaren testua hitzez hitz dago kopia-tua; bigarrenena, aldiz, laburbildua dago. Nabardurak dira, ia-ia oharkabean hierarkia txiki bat markatzen dutenak bi lege klaseen artean.

Bestalde, Pasquierek erregeari egotziko dio erresumako ilustrazio

Nafarroako Ordenantza Zaharren bigarren liburukia; Gorteen parte-hartzeaz ari da.

legalaren meritu guttia. Antzinako garaiez geroztik, trebeak izan dira nafarrak mai-ruen kontrako borrokan, idatziko zuen Pasquierrek 1567an, baina ez dute inolako jakin-minik izan beren lege, foru eta ordenantzak bildu eta inprimarazteko. Ondorioa garbia zen: Erregearen aginduari eta Pasquierren lanari esker, legerik gabeko denbora basa hura finitua zen. Konkistak, hitz batean, ilustrazioa ekarri zuen Nafarroara.

Gorteen ez zuten inoiz Balanzaren eta Pasquierren lege bilduma onartu –nahiz eta, praktikan, erabili egin zuten–, baina XVII. mendera arte ez zuten lortu beren uestez egokia zen bilduma argitaratzea. Gortetako bi “funtzionarioik”, Pedro de Sada eta Miguel de Murillo sindikoeak, prestatu zuten 1614an. Bilduma hark ez zekarren Gorteen parte-hartzerik gabeko legerik, eta, sarrerako lehen lerrotik beretik, Sadak eta Murillok Pasquierrek egindako interpretazio historikoa zuzendu zuten: “Nafarroan, gobernu onerako legeak egiteko ardura, hauek ongi administra ditzaten erregeak hautatzeko ardura bezain zaharra izan da beti”.

Eztabaida amaiezina eta amaigabea

XVI. mendean hasmentan, konkistaren ondoren, “integrazio” kontzeptupean espazio zabala hedatu zen, borroka-gune bihurtu zena. Ez da egia Gaztelak Nafarroako erakundeak errespetatu edota bultzatu

zituenik. Monarkiaren aldetik halako tolerantzia sumatzen zen, bakea mantentze aldera, baina horrek ez du erran nahi konkistatzailearen eta konkistatuaren arteko harremana ona edo gatazkarik gabea izan zenik.

Konkista gertatu bezain fite, nonahi kausitzen ditugun zantziek argi erakusten dute Nafarroan abian zela historia berrikuste eta berridazte prozesu bat, egoera berrian erresumak ahalik eta independenteen –edo ahalik eta autonomoen– segi zezan. Baina historiaren begi berriekin idazte hori modu polemikoan gertatu zen, Gaztelatik –eta, zenbaitetan, Aragoitik– heldu ziren bertsiokien borrokan. Avalos de la Piscinaren *Kronika* aipatu dugu hemen, baina historiografia XVII. mendean loratu zen benetan, kanpoan osaturiko kondairekin solas amaigabeen. Foru batua eta lege bildumak aipatu ditugu, baina erregeak uko egin zion lehenbizikoa onartzeari, eta foruen kontrako erasoak behin eta berriz gertatu ziren.

Erabil dezatela Foru batua nahi badute, baina hobe onespenerik ez ematea, izan zen Gaztelako Kontseiluak Erregeri egin aholkua

Nafarroaren integrazio zorientsuarena fikzioa izan zen, baina, neurri batean, nafarrek berek asmatutako fikzioa, erresumarako hain onuragarriak ez ziren bestelako fikzio batzuei arropostua emateko. Garai hartako perspektiba (nahita) ahantzita, fikzio horren zer-nolako erabile-ra egin duten XX eta XXI. mendeetako *navarristek* beste kontu bat da, beste momentu batean kontatu beharrekoa. ■

 The advertisement for Aquarium features two lionfishes, one above the other, against a background of a stylized world map. The word "AQUARIUM" is written in large, bold, blue letters at the top. At the bottom, contact information is provided.

Carlos Blasco de Imaz Plaza, 1
20003 Donostia (Gipuzkoa)
Tel: 943 44 00 99
aquariumss@aquariumss.com
www.aquariumss.com

 A small logo for Aquarium is located in the bottom right corner of the advertisement.